

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені А. С. МАКАРЕНКА**

СІРИК ЛЮДМИЛА МИКОЛАЇВНА

УДК37.011:371.315.6:37.013(73)(043.5)

**КОНЦЕПЦІЇ І ТЕХНОЛОГІЇ ЕВРИСТИЧНОГО НАВЧАННЯ
В СУЧАСНІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ НАУЦІ США**

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Суми–2012

Дисертацієюрукопис.

Роботу виконано в Сумському державному педагогічному університеті імені А.С. Макаренка.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, професор
Лазарєв Микола Остапович,
Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка, завідувач кафедри
педагогічної творчості та освітніх технологій.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Жуковський Василь Миколайович,
Національний університет «Острозька академія»,
професор кафедри лінгвістики,
декан гуманітарного факультету;

кандидат педагогічних наук, доцент
Заболотна Оксана Адольфівна,
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини,
професор кафедри практики іноземних мов.

Захист відбудеться «23» червня 2012 року о 13 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К55.053.01 у Сумському державному педагогічному університеті ім. А.С. Макаренка за адресою: 40002, м. Суми, вул. Роменська, 87, ауд.218.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка (40002, м. Суми, вул. Роменська, 87).

Автореферат розіслано «22» травня 2012 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О.Г.Козлова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Провідною метою української освіти згідно з «Національною доктриною розвитку освіти» (2002 р.), Законом України «Про вищу освіту» (2002 р.), Законом України «Про інноваційну діяльність» (2003), які визначають освітню політику України у 21 столітті, стало створення необхідних соціально-економічних умов для розвитку і творчої самореалізації особистості громадянина України протягом життя. Сьогодні у світі в умовах кризових явищ людської цивілізації, які відчуються у загостренні соціально-політичних, економічних, та духовно-моральних проблем, очевидною стає потреба суттєвого вдосконалення освіти – вирішального чинника духовного відродження людства. Одним із шляхів оновлення сутнісних якостей освіти, узгодження їх з сучасними вимогами цивілізації є впровадження інноваційних освітніх ідей і технологій, орієнтація на досвід високорозвинених зарубіжних країн, в яких системи освіти і педагогічної науки досягли високого рівня, що забезпечує ґрунтовність загальноосвітньої і фахової підготовки громадян.

У зв'язку із входженням України до європейського освітнього і наукового простору підвищуються вимоги до якості й універсальності підготовки випускників вищої школи, їх адаптованості до ринку праці. Створення єдиної зони європейської вищої освіти дає можливість підвищити якість та доступність знань на цьому континенті, впроваджувати новітні педагогічні ідеї та технології, успішно конкурувати з американськими університетами, які лідирують на світовому ринку освітніх послуг.

Проведені вітчизняними і зарубіжними науковцями дослідження інноваційних освітніх технологій, до яких належать і різні варіанти евристичного навчання, виявили потужні можливості освітніх моделей і технологій, які сформувалися на основі ідей гуманістичної, суб'єкт-суб'єктної, креативної педагогіки (В. Андреев, Д. Армстронг, І. Бех, Є. Бондаревська, І. Зязюн, О. Козлова, Б. Коротяєв, В. Лозова, А. Маслоу, І. Прокопенко, О. Савченко, А. Хуторський, А. Сбруєва та ін.). Дослідження проблем творчої самореалізації особистості (Г. Балл, Р. Бернс, Є. Вахромов, Б. Гершунський, Н. Громова, О. Кривонос, А. Маслоу, Л. Рибалко, К. Роджерс, В. Франкл та ін.) збагатили мотиваційні, змістові, процесуальні компоненти інноваційної освіти навчання, зокрема різних технологій евристичного навчання. У формуванні концептуальної і процесуальної основи зазначених технологій відіграли значну роль дослідження з педагогіки професійної творчості і майстерності (М. Гриньова, Н. Гузій, Н. Кічук, Б. Коротяєв, М. Лазарев, Л. Мільто, С. Сисоєва, Н. Тарасевич та ін.).

Порівняльно-зіставний аналіз наукових джерел засвідчив, що серед конкурентоздатних технологій евристичне навчання виявилось недостатньо дослідженим в українській педагогіці, передусім – в інноваційній освіті зарубіжжя. Тому з'ясування його теоретичних засад та процесуальних характеристик являє безперечний науковий інтерес для вчених нашої країни, для вищої і середньої школи, де за останні десятиліття накопичено певний досвід освоєння евристичних ідей у навчальному процесі.

Необхідність спеціального дослідження розвитку і становлення концептуальних і технологічних основ евристичного навчання, доречність порівняльного зіставлення розв'язань проблем інноваційного навчання в педагогічній науці України і США посилюються наявністю сутнісних суперечностей: між зростаючими вимогами суспільства до впровадження в усіх освітніх закладах ідей і технологій інноваційної освіти та переважно пануючими у вищих і середніх навчальних закладах репродуктивно-передавальних, нетворчих форм і методів навчання; між потребами української науки й освіти в освоєнні кращого зарубіжного досвіду організації евристичного навчання та відсутністю цілісних його досліджень у вітчизняній педагогічній науці; між достатньо високим творчим потенціалом українських викладачів і вчителів та недостатнім рівнем їх готовності застосувати інноваційні ідеї і технології евристичного навчання.

Актуальність проблеми освоєння нових освітніх технологій, її недостатня дослідженість, необхідність розв'язання зазначених сутнісних суперечностей зумовили вибір теми дисертаційного дослідження: **«Концепції і технології евристичного навчання в сучасній педагогічній науці США»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційна робота є складовою частиною комплексного дослідження кафедри педагогіки Сумського державного педагогічного університету ім. А. С. Макаренка «Методологічні, змістові та методичні інновації у професійно-педагогічній підготовці вчителів у контексті запровадження кредитно-модульної системи» (реєстраційний номер 0109U004948). Тема дисертаційного дослідження затверджена вченою радою Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка (протокол № 2 від 29 вересня 2009 р.) та узгоджена Міжвідомчою Радою з координації наукових досліджень з педагогічних та психологічних наук НАПН України (протокол № 3 від 27 квітня 2010 р.).

Мета дослідження – виявити та узагальнити методологічні й теоретичні концепції та технології евристичного навчання у сучасній педагогічній науці США; окреслити можливості застосування позитивного теоретичного і практичного досвіду США у досліджуваній сфері в Україні.

Відповідно до мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. Виявити в історико-педагогічному та компаративістському аспектах основні етапи розвитку теоретичних концепцій і відповідних їм технологій евристичного навчання у педагогічній науці США у 80–90 рр. XX і в перше десятиліття XXI століття.

2. З'ясувати теоретико-методологічні засади концепцій евристичного навчання та їх вплив на якість освітнього процесу у США.

3. Здійснити аналіз змістових та процесуальних складових технологій евристичного навчання, розкрити особливості американського досвіду застосування зазначених технологій у закладах вищої освіти США.

4. Провести порівняльний аналіз концептуальних основ і технологій евристичного навчання у США, Росії та в Україні, визначити організаційно-дидактичні можливості застосування позитивного теоретичного і практичного досвіду США для вдосконалення вітчизняних освітніх технологій.

Об'єкт дослідження – теоретичні ідеї і технології інноваційного навчання у педагогічній науці та практиці вищої школи США.

Предмет дослідження – педагогічні концепції і практичні технології евристичного навчання у США двох останніх десятиліть ХХ – початку ХХІ століття.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період від другої половини 60-х рр. ХХ – до 2010 р. ХХІ століття. Нижня хронологічна межа (друга половина 60-х рр. ХХ ст.) характеризується активним освоєнням позитивних сторін сократівського діалогу в американській педагогічній науці і перетворенням його на теоретичних і практичних рівнях в діалогічну взаємодію суб'єктів навчання як основну характеристику американської освіти. Верхня хронологічна межа (90-і рр. ХХ століття – десять років ХХІ століття) характеризується модернізацією евристичного навчання в ряду інших інноваційних технологій, удосконаленням змісту, структури та методів евристичної освіти, застосуванням в межах евристичної діяльності ІТ-технологій, залученням інших особистісно орієнтованих освітніх технологій.

Методологічною основою дослідження стала інтеграція системного, історико-генетичного, компаративного, особистісно-діяльнісного, синергетичного, аксіологічного підходів до вивчення в історико-педагогічному і порівняльно-педагогічному аспектах складних і неоднозначних освітніх ідей та технологій. Єдність означених підходів забезпечено застосуванням філософських принципів наукової об'єктивності та обґрунтованості, провідної ролі теоретичних знань, їх єдності з зарубіжною та вітчизняною освітньою практикою, що дозволило обрати стратегію і тактику дослідження, виявити його предмет і способи вивчення.

Теоретичну основу дослідження становлять: філософсько-педагогічні і психологічні ідеї гуманістичної освіти і творчої самореалізації особистості зарубіжних (Н. Барбаліс, Р. Бернс, Д. Майєрс, А. Маслоу, К. Роджерс, П. Фрейре) і вітчизняних дослідників (В. Андрущенко, І. Бех, Б. Год, В. Жуковський, І. Зязюн, М. Євтух, С. Клепко, О. Козлова, О. Михайличенко, В. Сухомлинський); концептуальні положення вітчизняних компаративістів (Н. Абашкіна, В. Жуковський, О. Заболотна, Г. Ніколаї, О. Огієнко, Л. Пуховська, А. Сбруєва, О. Сухомлинська); теоретичні розробки американських дослідників з проблем інноваційної освіти та евристичного навчання (Д. Армстронг, Б. Боун, Р. Гарлік, Д. Кеннет, М. Колкінз, Дж. Ройс, Т. Савадж, Д. Спаркс, С. Хірш та ін.); теоретичні концепції педагогічної творчості та евристичного навчання вітчизняних і російських дослідників (В. Андреев, А. Король, Б. Коротяєв, О. Кривонос, М. Лазарєв, В. Лозова, А. Хуторський).

У роботі використано комплекс дослідницьких **методів**:

теоретичні: аналіз і синтез, систематизація і класифікація, які дозволили узагальнити досліджувані теоретичні ідеї та відпрацьовані технологічні моделі; проблемно-хронологічний, порівняльно-зіставний, науковий контент-аналіз, які дали змогу уточнити й розкрити поняттєво-термінологічний апарат дослідження та необхідні дефініції провідних понять інноваційної освіти та евристичного навчання; історико-генетичний метод уможливив здійснити адекватну періодизацію розвитку концепцій і технологій евристичного

навчання у США; структурно-функціональний – дозволив виявити ієрархію стратегічних і тактичних складників концепцій евристичного навчання та основні структурні елементи його технології; педагогічне прогнозування допомогло виявити можливості застосування американського досвіду на теренах інноваційної вищої освіти України;

емпіричні – анкетування, інтерв'ю з викладачами і студентами вітчизняних і американських університетів, використання електронної пошти та on-line-бесід дозволили вивчити практичний досвід американської вищої школи з упровадження різних версій і варіантів евристичного навчання.

Джерельну базу дослідження становлять:

– Державні документи України з питань освіти: «Національна доктрина розвитку освіти» (2002 р.), Закон України «Про вищу освіту» (2002 р.), Закон України «Про інноваційну діяльність» (2003 р.), Державна програма «Учитель» (2002 р.);

– законодавчо-нормативні документи в галузі освіти США ;

– програми інноваційного та евристичного напрямку навчання у США: програма «Масштабний проект» (The Key Project), програма «Партнерство шкіл з вищими закладами професійної освіти вчителів», програма «Оцінки якості практичної діяльності вчителів», програма PDS (Professional development school), програма евристичного спрямування SAGE-2, програма евристичного спрямування (HECE) (Heuristic Evaluation for Child E-learning applications (HECE), програма евристичного напрямку навчання «Евристичні технології для навчальних курсів» як доповнення до основної навчальної програми «Координоване навчання» (Coordinated Studies Program);

– монографії українських та російських дослідників, дисертації вітчизняних та американських авторів з проблем дослідження;

– аналітичні матеріали міжнародних культурно-освітніх, наукових організацій, діяльність яких спрямована на вдосконалення освіти (ЮНЕСКО);

– наукові дослідження зарубіжних теоретиків у галузі інноваційного та евристичного навчання (А. Адлер, Д. Армстронг, П. Ейкл, І. Вашбурн, М. Фуллан, Т. Гуд, Д. Бруфі, Ф. Паркей, Б. Станфорд, Т. Савадж, Д. Спарк, С. Хірш, Н. Барбаліс, Д. Кеннет, Р. Гарліков, П. Фрейре, Дж. Ройс, Б. Боун, М. Колкінз, У. Хогінг, Дж. Холт та ін.);

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що *вперше* у вітчизняній педагогічній науці систематизовано й узагальнено основні концептуальні й технологічні характеристики евристичного навчання, які склалися на зламі двох останніх століть у педагогічній науці США; з'ясовано, що евристичне навчання: а) у загальнометодологічному аспекті являє собою цілісну систему навчальної діяльності, стратегія (основна мета) якої спрямована на самореалізацію пізнавально-творчого потенціалу особи, на створення особистісно значимих освітніх продуктів; б) в історико-педагогічному аспекті – це прогресивний дидактичний феномен розвитку теорії і практики педагогічної науки, у змісті і структурі якого збережено і вдосконалено раніше здобуті позитивні надбання – сократівсько-діалогічного, проблемного, проектного, інтерактивного навчання – і стверджуються

пріоритети креативної діяльності освітніх суб'єктів; в) у процесуально-технологічному аспекті евристичне навчання являє собою динамічну єдність мотиваційно-цільового, проектного, виконавського, корекційного та рефлексивно-діагностичного компонентів переважно пізнавально-творчої діяльності всіх суб'єктів; виявлено основні етапи розвитку та модернізації теоретичних концепцій і технологій евристичного навчання в американській педагогічній науці другої половини ХХ – на початку ХХІ століття: 1 етап – зародження і початковий розвиток основних ідей та технологій евристичного навчання (60–70 рр. ХХ століття) на основі активного освоєння сократівського діалогічного методу навчання; 2 етап (70–80 рр. ХХ ст.) – освоєння і впровадження в евристичну пізнавальну діяльність концепції творчої самореалізації особистості (А. Маслоу, К. Роджерс) – найважливішої методологічної засади інноваційної освіти та евристичного навчання; 3 етап – період модернізації евристичних основ освіти з використанням новітніх інформаційних засобів і технологій; виявлення пріоритетної ролі американських дослідників, які ствердили основну стратегію технології евристичного навчання; доведення доцільності різних видів пізнавально-творчої діяльності (проектної, дослідницької, інтерактивної та ін.) у межах єдиної евристичної навчальної технології; здійснено порівняльну характеристику спрямованості і змісту теоретичних концепцій і технологій евристичного навчання у США, Росії та в Україні; виявлено прогностичні тенденції вдосконалення евристичного навчання в педагогічних університетах України з урахуванням досвіду США.

Удосконалено дослідницький підхід до визначення й розкриття основних параметрів евристичного навчання – його мети, принципів, змістових елементів, діагностичних оцінок ефективності.

Набули подальшого розвитку концептуальні положення про технологію евристичного навчання як цілісну, нелінійну, нерівноважну систему, яка поєднує теоретичні основи (ідеї, моделі, принципи), цільові, процесуальні і діагностичні компоненти діяльності суб'єктів освіти.

Уточнено науковий зміст основоположних понять дослідження – «педагогічна технологія», «інноваційні освітні технології», «евристична навчальна технологія», «творча самореалізація пізнавально-творчих якостей особистості».

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що теоретичні положення про сутність, зміст, структуру і способи евристичного навчання в українській і зарубіжній педагогіці використано при розробці і реалізації нових програм і навчальних посібників з педагогіки, історії педагогіки, основ педагогічної творчості, при вивченні курсу «Інноваційні освітні технології», у процесі науково-експериментального дослідження Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка, «Педагогічне забезпечення самореалізації пізнавально-творчих якостей учнів і студентів в евристичному навчанні гуманітарних дисциплін». Результати дисертаційного дослідження, що стосуються як загальної моделі евристичної освіти, так і її варіантів, можуть використовуватися у навчально-виховному процесі середніх і вищих навчальних закладів України; під час викладання у

педагогічних університетах навчальних курсів «Порівняльна педагогіка», «Моделі і технології навчання і виховання в зарубіжних країнах», «Основи педагогічної творчості і майстерності», «Інноваційні освітні технології». Існує прогностична можливість використання результатів дослідження для здійснення подальшої науково-дослідної роботи з проблем вивчення та впровадження інноваційних освітніх ідей і технологій, у процесі вдосконалення навчально-виховного процесу у вищій і середній загальноосвітній школі.

Результати дослідження **впроваджено** у фахову підготовку студентів Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (довідка про впровадження № 317 від 28.02. 2012 р.), у науково-дослідницьку роботу експериментальної середньої загальноосвітньої спеціалізованої школи № 25 м. Суми (довідка про впровадження № 62|1 від 19.03.2012 р.), у роботу інституту післядипломної педагогічної освіти Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (довідка про впровадження № 2550 від 12.04.2012 р.).

Апробація результатів дослідження здійснювалась на Міжнародних науково-практичних конференціях: «Мовна особистість студентів-філологів і учнів загальноосвітніх шкіл у сучасній парадигмі освіти» (Суми, 2010 р.), «Професійне становлення особистості: проблеми, перспективи» (Хмельницький, 2011 р.), «Соціалізація особистості: культура, освітня політика, технології формування» (Суми, 2011 р.), на Всеукраїнських наукових і науково-практичних конференціях: «Освіта в інформаційному суспільстві: філософські, психологічні та педагогічні аспекти» (Суми, 2010 р.), «Актуальні проблеми підготовки сучасного вчителя», (Умань 2011р.), «Сучасні технології розвитку професійної майстерності майбутніх учителів», (Умань, 2011 р.), «Науково-дослідна робота студентів: стан, проблеми, перспективи (Херсон, 2011 р.).

Отримані результати роботи обговорювались на щорічних підсумкових конференціях професорсько-викладацького складу (2009 – 2011рр.). Основні результати та висновки дослідження доповідалися та отримали позитивну оцінку на засіданнях кафедр педагогіки, педагогічної творчості та освітніх технологій Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.

Публікації. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження висвітлено в 10 одноосібних публікаціях, з яких: 7 статей у фахових науково-педагогічних виданнях, 3 – матеріали доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків списку використаних джерел (307 найменувань, з них 225 – англійською мовою) 14 таблиць, 4 рисунки, 15 додатків на 17 сторінках. Загальний обсяг тексту дисертації – 225 сторінок. Основний зміст викладено на 180 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність і доцільність дослідження; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження; вказано його

хронологічні межі та джерельну базу; розкрито наукову новизну, теоретичне і практичне значення одержаних результатів, подано відомості про апробацію та впровадження результатів дослідження.

У першому розділі – **«Етапи розвитку та становлення евристичного навчання як важливої складової інноваційної педагогіки й освіти США»** – розглянуто основні питання генези та еволюції нової дидактичної концепції та її технологічної реалізації, наведено теоретичні підходи до історії становлення евристичних ідей, розкрито основні етапи розвитку евристичного навчання в педагогічній науці та освітній практиці США.

На основі досліджень вітчизняних та американських джерел з використанням історико-генетичного та проблемно-хронологічного аналізу вибудовано періодизацію становлення евристичного навчання в американській педагогіці.

До *першого етапу* віднесено період зародження і початкового розвитку основних ідей та технологій евристичного навчання (60–70 рр. ХХ століття), коли в американській педагогіці розгорнувся рух активного освоєння сократівського методу навчання. З'ясовано, що метод евристичного діалогу, на думку Д. Гарвіна, Р. Гарлікова, Д. Оверхолсера, Б. Фуллера, С. Туроу, Д. Сейпла, можна розглядати як першоджерело, а в подальшому і компонент інноваційного навчання. Евристична технологія багато в чому створювалась саме на базі евристичного діалогу, який допомагає виявленню поля незнаного, залученню до пошуку знань якомога більше учасників навчального процесу, ствердженню критичного погляду на будь-які здобуті знання.

Американські науковці, які вивчали, пропагували й запроваджували сократівський діалогічний метод, Н. Барбаліс, Д. Бьоме, Д. Гарвін, Д. Кеннет, С. Конлон, Б. Фуллер та інші доводили, що сократівська педагогіка в ці роки народжує цікаві та активні ідеї, створює якісно відмінну мету і завдання освітньої діяльності: спочатку окреслити невідоме, а потім поступово, за допомогою основних і навідних запитань, заміщувати білі плями незнаного необхідними і потрібними знаннями – теоретичними і практичними. В ідеалі сократівська теорія і практика є не лише процесом, який використовується викладачами, щоб заохотити студентів, але стає плідним напрямом мислення, який надихає на створення нової педагогічної ідеології. Діалогічна педагогіка сприяла формуванню життєвої позиції індивіда, яка відповідає реаліям і потребам буйно зростаючого тоді інформаційного суспільства. Діалогічна взаємодія сприяла виявленню і примноженню комунікативних і творчих здібностей людини, допомагала їй стати відкритою і толерантною. Саме ця педагогіка спромоглась забезпечити здійснення стратегії безперервного навчання, можливості вижити і розвинутиись у складних життєвих ситуаціях.

Другий етап розвитку евристичного навчання у США (70–80 р.р. ХХ ст.) пов'язано з видатною для того часу і сучасної педагогіки й освіти концепцією творчої самореалізації особистості, яка була в основі своїй розроблена і впроваджена в освітню практику видатними американськими науковцями Р. Бернсом, А. Маслоу, К. Роджерсом, їхніми численними учнями і послідовниками. Саме комплекс ідей про можливість успішної самореалізації

творчого потенціалу людини вітчизняні і американські педагоги вважають методологічною основою евристичного навчання, тому що теорія самореалізації розглядає свободу і творчість людини провідними чинниками зростання її сутнісних сил, а творча і самостійна діяльність розміщена в епіцентрі евристичного навчання і зорієнтована на провідну мету освіти (спільну для США та України) – розвиток і самореалізацію творчого потенціалу особистості. Разом з тим основоположники і розробники цієї провідної гуманістичної ідеї наголошували на тому, що процес самореалізації стане успішним лише при зміні передавального, репродуктивного способу навчання на спосіб переважно творчий (евристичний). Не будь-яке навчання стає фундаментом існування людини, а саме її інтенсивна самостійна пізнавально-творча праця, самопізнання створює здорову, психічно і фізично повноцінну людину. Евристичне навчання стає важливою складовою діяльності з самореалізації творчого потенціалу особистості у навчальному процесі.

Третій етап розвитку евристичного навчання – період його модернізації в умовах активного вторгнення в життя й освіту новітніх інформаційних засобів і технологій. У педагогічній науці США це характеризується розв'язанням суттєвих суперечностей між програмованим навчанням за допомогою комп'ютерів і навчанням евристичним. Американські дослідники (Ф. Бекер, Д. Кобурн, Т. Марей, Ф. Ньюмен) не розглядають цю суперечність як сутнісну і руйнівну для евристичного навчання і відзначають позитивні тенденції поєднання комп'ютерних засобів з методиками евристичного навчання. ІТ-технології, особливо Інтернет, розширюють можливості евристичного навчання за рахунок оперативного, часто миттєвого доступу до недосяжних раніше пластів навчальної інформації. Одержавши в Інтернеті суперечливі дані про один і той же навчальний об'єкт, і учні, і студенти можуть провести широке аспектне порівняння, зіставлення різних думок, визначень, концепцій тощо. Тобто комп'ютерні засоби, як зауважують і американські, і вітчизняні дослідники, не звужують, а, навпаки, розширюють при додержанні певних умов можливості з оволодіння новою і новітньою інформацією, сприяють формуванню пізнавально-творчої самостійності тих, хто навчається. Разом з тим, ІТ-технології у поєднанні з евристичними технологіями вимагають більшої педагогічної компетентності і майстерності. Комп'ютерні технології контролю у поєднанні з евристичною освітою продуктивно вдосконалюють діагностичний апарат навчання, сприяючи його постійній модернізації.

В американській педагогіці описано два види інтеграції комп'ютерної та евристичної технологій. Перший вид – застосування фрагментів комп'ютерної технології на окремих етапах евристичного навчання: 1) інформаційному, 2) корекційному, 3) діагностико-оцінювальному. Другий вид – використання евристичного навчання в цілісному програмованому пакеті комп'ютерної технології. Більшість дослідників віддають перевагу першому виду інтеграції як продуктивнішому за рахунок заміни сухої, статичної інформації на наочно-образну, динамічну. При цьому не втрачається евристичний потенціал навчання, а за допомогою комп'ютерних засобів ліквідуються вузькі місця

навчального процесу, зокрема, труднощі оперативного контролю, які можна подолати застосуванням комп'ютерної техніки.

Вивчення й історико-порівняльний аналіз наукових розвідок вітчизняних і зарубіжних авторів дає можливість зробити висновок про невідповідність народження прогресивної і гуманістичної навчальної технології у досліджуваній період саме в американській педагогічній науці та освітній практиці. У цей час, на зламі двох віків і двох тисячоліть, у США визріли глибокі соціально-економічні і політико-правові чинники суттєвого наукового й освітнього прогресу. Це, передусім, глибока, реальна демократизація суспільства, досягнення рівних прав і свобод громадян, а звідси – гуманізація відносин, реальне зацікавлення держави й суспільства у творчій самореалізації кожної людини, потреби глибоких і неформальних змін в освітньому процесі. Евристична технологія навчання стала продуктивною альтернативою передавальному, репродуктивному способу навчальної діяльності.

У другому розділі – **«Концептуальні положення та технологічні характеристики евристичного навчання в сучасній педагогіці США»** – висвітлено інноваційні характеристики концептуальних ідей і технологій евристичної освіти в американській педагогіці, розкрито різні підходи до визначення основних понять, змісту, структури нової технології, узагальнено суттєві здобутки американських науковців у побудові теоретичних підвалин і конкретних моделей евристичної діяльності.

За допомогою порівняльно-зіставного методу і методу структурно-логічного аналізу з'ясовано, що в теоретичних положеннях про педагогічні технології, які розробляються у США, можна виявити відмінні підходи до розкриття сутності і змісту цього важливого для науки і освітньої практики феномена. У 1979 році Асоціація з педагогічних комунікацій і технологій США опублікувала офіційне визначення педагогічної технології: «Педагогічна технологія є комплексний, інтегрований процес, що охоплює людей, ідеї, засоби і способи організації діяльності для аналізу проблем і планування, забезпечення, оцінювання і керування вирішенням проблем, що стосуються всіх аспектів засвоєння знань».

Поглиблює цю загальну дефініцію педагогічної технології відомий дослідник Т. Андерсен, який стверджує, що педагогічна технологія – це систематичний, багатогранний процес, який створює *інструктивну* і *процесуальну* складові навчання, спрямовані на покращення освітньої діяльності. Тому, на думку автора, освітня технологія стала відомою під назвою інструкційної технології або навчальної технології. Розвиваючи попередню думку, автор вводить важливе положення: педагогічна технологія – це насамперед розроблені і перевірені *стратегії*, які визначають навідні правила, методи, засоби, що використовуються для підвищення ефективності освіти за допомогою розв'язання низки проблем навчання й виховання. Цінним для нашого дослідження стало визначення американськими науковцями провідної якості ефективної педагогічної технології – знаходження і реалізації стратегій діяльності. Саме такі стратегії (провідні цілі і способи їх досягнення) – основна характеристика інноваційних технологій, зокрема евристичних.

Системно-структурний аналіз довів, що в дослідженнях американських авторів останніх десятиліть поглиблюється визначення та змістово-функціональне тлумачення педагогічної технології як системи тісно пов'язаних компонентів, що включають мету (прогнозований результат діяльності), зміст і способи послідовних операцій, людські і технічні ресурси. Разом з тим, у педагогіці США не виявлено фундаментальних досліджень, які б охопили концептуальні основи і цілісний зміст технологій як складних і нерівноважних систем навчання та узагальнили досвід їх упровадження в практику. У цьому відношенні як певну альтернативу можна навести дослідження українських і російських педагогів (В. Беспалько, О. Пехота, І. Підласий, Г. Селевко, А. Хуторський та інші), які представили відносно завершені концептуальні і процесуальні характеристики педагогічної технології як складного й суперечливого утворення. Розуміння й освоєння технологій можна вважати безумовно необхідним як для педагогів-учених, так і для всіх освітян.

Виявлено та узагальнено різні підходи і визначення центрального поняття нашого дослідження – «евристичне навчання», – яке на сьогодні стало поширеним в американській педагогічній науці та освітній практиці.

На основі історико-порівняльного аналізу встановлено, що американські науковці А. Ньюел, А. Фейгенбаум та Д. Фельдман першими використали термін «евристичне навчання» як словосполучення, що означало евристичний процес – «поштовх до дослідження або винахід нового», вони також протиставляли це значення алгоритму. Зазначені автори з'ясували, що евристичне навчання включає в себе евристичні правила, методи і стратегії, що зводять до мінімуму пошук розв'язання завдань у великому проблемному просторі.

Важливим здобутком американських педагогів і психологів можна вважати відкриття двох альтернативних типів пізнавальної діяльності – алгоритмічного та евристичного. Ці антиподи складають одночасно невід'ємні складові сучасного навчального процесу. Алгоритми в основному визначаються як процеси, що гарантують вирішення певної задачі, а евристичний метод є установкою емпіричних правил або стратегій, якими оперують подібно правилам основного напрямку.

Як встановлено, американські дослідники, що вивчають основну спрямованість інноваційних технологій, дійшли одностайності щодо вектора стратегії (провідної мети) евристичної технології. Відомі представники педагогічної методології і філософії освіти Р. Фрігг і С. Гартман та інші прибічники їхніх концептуальних ідей наголошують на тому, що основна стратегія евристичної освіти взагалі та евристичного навчання, зокрема, має концентруватись на проекті власного, значимого для особистості освітнього результату (продукту діяльності) і знаходженні способів його створення.

Дослідження зазначених та інших авторів свідчать, що американські дослідники першими ствердили основну стратегію технології евристичного навчання – створення тими, хто навчається (учнями чи студентами), особистісно значимого освітнього продукту за допомогою як наявних знань та умінь, так і тих, які варто самостійно здобути. Тим самим американські науковці подолали застарілу традиційну цільову орієнтацію навчання –

одержання і засвоєння певної суми знань та умінь безвідносно до конкретної сфери їх застосування.

Вивчення й узагальнення цілої низки визначень, тлумачень, підходів до методологічних і теоретичних основ евристичного навчання американських філософів, психологів, педагогів дозволяє дійти важливих теоретико-методологічних узагальнень. З'ясовано, що евристичне навчання у загальнометодологічному аспекті являє собою цілісну, нелінійну, нерівноважну систему навчальної діяльності, стратегія (основна мета) якої спрямована на самореалізацію пізнавально-творчого потенціалу особи, що конкретизується постійним створенням у навчальній діяльності особистісно значимих освітніх продуктів. В історико-педагогічному аспекті евристичне навчання – це прогресивний дидактичний феномен розвитку теорії і практики педагогічної науки. Як вітчизняні, так і американські науковці у більшості своїй розглядають евристичне навчання як інтегровану систему, яка зберігає, асимілює і вдосконалює позитивні здобутки попередніх технологій: сократівського діалогу, проблемного, проектного, дослідницького, інтерактивного навчання. У процесуально-технологічному аспекті евристичне навчання являє собою динамічну єдність основних компонентів пізнавально-творчої діяльності суб'єктів навчання: мотиваційно-цільового, проектного, виконавського, корекційного та рефлексивно-діагностичного.

Концептуальна і технологічна база евристичного навчання, крім зазначених дефініцій сутності і стратегій цього важливого педагогічного феномена, безумовно включає такі методологічні характеристики, як принципи, методи, структуру даної технології, а також необхідні умови її застосування на просторі існуючих освітніх систем.

Наука і практика технології евристичного навчання у США пропонують різні механізми і методи пізнавально-творчої праці. Так, загальний механізм евристичної діяльності для розв'язання навчальної проблеми або задачі запропонував відомий американський математик і педагог Д. Пойя. Він розробив та випробував у багаторічному досвіді різні «батареї» евристичних запитань і тверджень типу: «Що є невідомого?», «Чи можливо виконати відповідні вимоги?», «Чи могли б ви переформулювати проблему?», «Давайте повернемося до дефініцій» тощо.

Американські науковці П. Егган і Д. Каучак вважають, що розв'язання будь-якої проблеми важливо починати з розуміння та осмислення самої проблеми. Тому завдання варто представляти різними шляхами, і це дозволить мати повне розуміння проблеми, що в дійсності допоможе впоратися з нею краще.

Розповсюдженим видом евристичного навчання у США стала робота за технологічною (концептуальною) картою, яка вміщує бази даних із набором навчальних цілей, критеріїв оцінки досягнень, форм, методів, способів, засобів навчання, і студенти мають можливість обирати їх необхідний мінімум (С. Джонстон). Дж. Загорик, Д. Новак розробили і випробували евристичну методика, яка базується на оволодінні студентами (учнями) уміннями ставити серію пізнавальних запитань до певних об'єктів навчання. Такий спосіб вимагає

постійної практики оволодіння запитальними уміннями і підтверджує свою високу ефективність як в американській, так і вітчизняній практиці навчання.

Найбільш широкого розповсюдження набрали в американській вищій і середній школі різні види проектної діяльності (поточні, підсумкові, монопредметні, міжпредметні, ігрові, дослідницькі тощо). Виконання найрізноманітніших проектів у США – це найбільш популярний вид евристичного навчання (В. Рестон, Т. Мітчел, П. Бразділ). З'ясовано, що в американській педагогіці спеціально розробляються технології евристичного освоєння навчальних предметів. Наприклад, для студентів університету Карнегі-Меллон (м. Пітсбург) розроблена програма SAGE2, яка оснащена цілим комплексом механізмів евристичної діяльності, що стосуються осмислення навчальної проблеми, серії пояснювальних, дослідницьких, уточнюючих, оцінювальних запитань до складових навчальної теми, а також комплексу механізмів побудови нових знань та їх оцінки (розробники технології Д. Бруер, Б. Блум, Р. Сноу, Д. Джексон). Діють також програми освоєння технології єдності алгоритмічного і евристичного типів пізнавальної діяльності та інші.

Отже, на сучасному етапі евристичні технології займають чільне місце в освіті США і головною їх стратегією є створення студентами (учнями) у процесі пізнавально-творчої діяльності власного особистісно значимого освітнього продукту. Американські дослідники звертають увагу на те, що мета навчання при цьому не тільки в досягненні кінцевого результату, але й в освоєнні способів діяльності (механізмів, методів, прийомів конструктивних і діагностичних дій), які самі стають незамінним для успіху продуктом освіти. Важливим є визнання американськими науковцями необхідності постійного поєднання евристичних та алгоритмічних дій у навчальному процесі, а також використання ІТ-технологій як засобу, що підвищує ефективність технологій евристичного пізнання.

У третьому розділі – **«Порівняльний аналіз концептуальних основ і технологій евристичного навчання у США, Росії та в Україні. Організаційно-дидактичні можливості застосування позитивного досвіду США в теоретичних розробках та технологічних моделях евристичного навчання у ВНЗ України»** – на основі системно-структурного і порівняльного аналізу концептуальних положень і технологічних характеристик евристичного навчання в американській, російській та українській педагогіці встановлено спільні і відмінні параметри цих педагогічних категорій, визначено можливості творчого застосування американського досвіду в удосконаленні вітчизняного інноваційного навчання.

З'ясовано насамперед параметри, які в основному збігаються при характеристиці теоретичних концепцій евристичного навчання. До них віднесено методологічну і теоретичну базу досліджуваної інноваційної навчальної технології. І американські, і російські, і українські науковці зводять свою концептуальну будову на трьох основних теоретико-методологічних засадах – парадигмі гуманістичної педагогіки і психології, у центрі якої особистісно орієнтований підхід до особистості (А. Андрущенко, І. Бех,

Р. Бернс, Є. Бондаревська, І. Зязюн, В. Кульневич, А. Маслоу, К. Роджерс, Г. Сковорода, В. Сухомлинський та ін.); на концепціях творчої самореалізації особистості (Р. Бернс, А. Маслоу, К. Роджерс, Л. Рибалка та ін.); концепції евристичної діалогової взаємодії усіх суб'єктів навчального процесу (Сократ, Платон, М. Бахтін, Н. Барбаліс, В. Лозова, А. Хуторський та ін.). Варто відзначити, що останній параметр (діалогова взаємодія в навчанні) активніше в теоретичному і технологічному планах у 80–90 рр. розроблявся у США. На початку нинішнього століття встановлено більше продуктивних досліджень у російській та українській педагогіці, де діалогічна складова евристичного навчання розглядається як одна з провідних багатьма науковими школами (А. Хуторського, В. Лозової, С. Курганова, С. Біблера та ін.).

Виявлено, що практично всі розробники евристичного навчання та його варіантів (евристично-модульної технології, креативної освіти, навчання як дослідження, проектної технології) сходяться на вперше представленій американськими авторами, підтриманій і уточненій російськими та українськими вченими основній стратегії евристичного навчання – створенні його суб'єктами значимого для них освітнього продукту. Російські та українські дослідники з'ясували, що освітній продукт має два основні результати – зовнішній (виконані твори, доповіді, схеми, таблиці, проекти, прибори тощо) і внутрішній (нові чи вдосконалені цінності, здібності, уміння, навички, світоглядні позиції, переконання тощо).

Послідовники і прибічники американських концепцій і розробок на теренах української педагогіки та освіти творчо використовують ці доробки, розбудовують свої оригінальні моделі й технології евристичного навчання. Використання евристичної та евристично-модульної технологій на творчому рівні представлено в дисертаційних та монографічних роботах багатьох аспірантів і викладачів українських педагогічних університетів. Ці дослідники не тільки глибоко осягнули зарубіжні ідеї і технології евристичного навчання, але й створили нові моделі навчання, нові способи оволодіння механізмами творчої діяльності, які збагачують зміст евристичної технології та підвищують її ефективність.

З'ясовано, що не розв'язаними для українських педагогів залишаються деякі проблеми організаційно-педагогічного забезпечення заходів із запровадження інноваційних технологій, зокрема провідної з них – евристичної. Варто вважати перспективним і корисним вивчення досвіду своїх американських колег в реалізації однієї з провідних ідей евристичного навчання – організації постійної інтерактивної взаємодії між викладачем і студентами (колоквиуми, консультації, робота дослідницьких і творчих груп тощо) за рахунок скорочення лекційного навантаження на викладачів і студентів, оптимізації самостійної навчальної і дослідницької роботи студентів.

Таким чином, в американському і українському досвіді з використання евристичного навчання виявлені позитивні спільні характеристики, які стосуються методологічних і теоретичних засад, стратегій і завдань евристичної освіти, використання конкретних механізмів евристичного пошуку, дослідницької активності з проблем оснащення евристичних технологій

мотиваційними, прогностичними, конструктивними, діагностичними методами. Представлений у роботі американський досвід організації евристичного навчання у вищій школі заслуговує на увагу, творче освоєння і використання в українській педагогічній науці та освіті, особливої уваги заслуговують питання організаційно-педагогічного забезпечення нової технології.

Проведене науково-педагогічне дослідження дає підстави зробити такі **висновки:**

1. Виявлено, що проблеми евристичного навчання займають помітне місце в педагогічних дослідженнях і освітній практиці США. Вивчення й узагальнення наукових вітчизняних і англомовних джерел довело, що евристичне навчання (*heuristic learning*) являє собою складне, неоднозначне і динамічне явище, яке активно розвивається, особливо в останні десятиліття.

З'ясовано, що педагогіка й освіта США надають пріоритетного значення дослідженням проблем евристичного навчання. Це підтверджується: фундаментальними і прикладними розробками, присвяченими розкриттю ідей сучасних інноваційних освітніх технологій, першоджерелами, де висвітлюються технологічні основи і методи навчання за евристичним способом. Увага до теоретичних концепцій і практичного освоєння евристичного навчання підтверджується роботами, де розкриваються теоретичні засади і способи інтеграції евристичної технології та сучасних, зокрема комп'ютерних засобів навчання, де провідну роль дослідники відводять евристичній діяльності.

2. Історико-генетичний аналіз становлення і розвитку евристичного навчання американської педагогіки у другій половині ХХ – на початку ХХІ століття уможливив визначити етапи становлення і розвитку евристичного навчання у США.

Перший етап – 60–70 роки ХХ століття: освоєння і вдосконалення позитивних сторін сократівського діалогу в американській педагогічній науці і перетворення його на теоретичних і практичних рівнях у складну і продуктивну діалогічну взаємодію суб'єктів навчання, що стало однією з основних характеристик американської освіти. Другий етап – 70–90 роки ХХ століття: застосування у навчальній діяльності концепцій А. Маслоу, К. Роджерса про зміст та умови творчої самореалізації особистості як провідної мети сучасної освіти. Третій етап – 90 рр. ХХ століття – початок ХХІ століття: модернізація евристичного навчання в ряду інших інноваційних технологій за допомогою інтеграції з іншими навчальними технологіями, зокрема, комп'ютерними, з метою вдосконалення змісту, структури і всього арсеналу механізмів, методів, прийомів сучасної освіти.

3. З'ясовано, що більшість дослідників США розглядають педагогічні технології насамперед як досконалі і перевірені *стратегії*, що визначають навідні правила, методи, засоби, що використовуються для того, щоб покращити ефективність освітньої системи за допомогою розв'язання низки проблем навчання й виховання. Важливим у поглядах американських дослідників є виявлення *інструктивних і процесуальних* складових навчання, які спрямовані на

покращення освітньої діяльності, а також на необхідність поєднання алгоритмічної та евристичної діяльності педагогів і студентів (учнів).

Разом з тим, в американській педагогіці не виявлено фундаментальних досліджень, що охоплюють концептуальні основи і цілісний зміст евристичних технологій як завершених систем навчання та узагальнили досвід їх впровадження у практику. У цьому відношенні як певну альтернативу можна навести дослідження російських та українських педагогів, які представили більш завершену концептуальну і процесуальну характеристики педагогічної технології як складного й суперечливого наукового й освітнього утворення.

4. З'ясовано, що в останні десятиліття американські дослідники встановили, що евристичні технології – це основні стратегії, які розроблені для того, щоб можна було вирішувати завдання різної складності і при цьому отримати тільки позитивний результат. Водночас такого результату можуть досягти тільки творчі вчителі і викладачі, які з досвідом розуміють пріоритет використання евристичних технологій. Ці положення особливо важливі для з'ясування принципів, методологічних позицій американської філософії освіти та педагогіки щодо основного спрямування (стратегії) евристичного навчання. Вивчені джерела свідчать, що американські дослідники першими ствердили основну стратегію технології евристичного навчання – створення тими, хто навчається (учнями чи студентами), особистісно значимого освітнього продукту.

Концептуальна база евристичного навчання, крім зазначених дефініцій сутності і стратегій цього важливого педагогічного феномена, безумовно, включає такі методологічні характеристики, як принципи, методи, структуру даної технології, а також необхідні умови її застосування на просторі існуючих освітніх систем. На практиці освоюються різні механізми і методи (способи) навчання як основи евристичної технології: робота за технологічною картою, визначення і виконання різних видів проєктів, освоєння евристичних програм тощо.

5. На основі системно-структурного і порівняльного аналізу концептуальних положень і технологічних характеристик евристичного навчання в американській, російській та українській педагогіці встановлено спільні і відмінні параметри цих педагогічних категорій.

Практично всі дослідники означеної проблеми (американські, російські та українські) зводять свою концептуальну будову на трьох основних теоретико-методологічних засадах – парадигмі гуманістичної педагогіки і психології; ідеях творчої самореалізації особистості; теоретичних положеннях про евристичну діалогову взаємодію всіх суб'єктів навчального процесу. Практично всі розробники евристичного навчання та його варіантів (евристично-модульної технології, креативної освіти, навчання як дослідження, проєктної технології) сходяться на представленій американськими авторами, підтриманій і уточненій російськими та українськими вченими, основній стратегії евристичного навчання, яка полягає в тому, що основна мета такого навчання – створення його суб'єктами у процесі пізнавально-творчої діяльності значимого для них освітнього продукту (зовнішнього і внутрішнього) як результату їхньої особистісної самореалізації. Знаходить одностайну підтримку основний

механізм евристичної освіти – пізнавально-творча діяльність учнів, студентів, педагогів, яка має бути пріоритетною в будь-якій формі навчання.

З'ясовано розбіжності у віднесенні окремих форм і методів до евристичної сфери навчання, у різних підходах до механізмів евристичної діяльності: вітчизняні і російські дослідники більш предметно, ніж їх американські колеги, досліджують функції та зміст цих механізмів і їх реальну роль у створенні та вдосконаленні освітніх продуктів. Вітчизняні науковці більше уваги приділяють розробці змістових і процесуальних складових діагностичного компонента евристичного навчання, пояснюючи це виключним значенням діагностики і рефлексивної діяльності у навчальних досягненнях суб'єктів освіти.

Однак зазначені розбіжності притаманні будь-якій динамічній системі (в тому числі евристичній технології навчання) і не розглядаються в науці як антагоністичні.

Не розв'язаною для українських педагогів залишається проблема організаційно-педагогічного забезпечення інноваційних технологій, зокрема, евристичної. Як свідчить американський і європейський досвід, удосконалення організаційно-педагогічних форм інноваційної освіти має вирішуватись постійними та активними кроками і педагогів, і організаторів освітнього процесу, і когорти наших науковців. Варто внести зміни в організацію навчального процесу в університетах, щоб уможливити проведення достатньої кількості колоквиумів, консультацій, практичних і дослідницьких занять з невеликими групами студентів, забезпечивши їх ефективну евристично-діалогічну взаємодію з професорами і викладачами. Необхідно збільшити обсяг самостійної роботи студентів з використанням комп'ютерних засобів її організації і контролю, скоротити аудиторне навантаження; створити мережу експериментальних закладів під егідою МОН МС і НАПН, управлінь освіти і науки, провідних університетів, де постійно будуть реалізуватися програми науково-дослідницької, експериментальної роботи з проблем інноваційних освітніх технологій, публікуватися її результати та науково-методичні матеріали для викладачів, учителів, студентів.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів розглянутої проблеми. Перспективними вважаємо порівняльні розвідки організаційно-педагогічних моделей евристичного навчання у вітчизняній і зарубіжній педагогіці, евристичної взаємодії освітніх суб'єктів на різних етапах навчального процесу, діагностики навчальних досягнень студентів та учнів при використанні варіативних моделей евристичного навчання.

Основні наукові результати дисертації висвітлено в таких працях автора:

1. Сірик Л. М. Теоретичні основи евристичного навчання в сучасній американській педагогіці / Л. М. Сірик // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології: наук. журнал. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2010. – №3 (5). – С. 99–107.

2. Сірик Л. М. Дослідження американськими науковцями концепції творчої самореалізації як основи евристичного навчання у сучасній школі / Л. М. Сірик // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології: наук. журнал. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2010. – № 4 (6). – С. 102–110.

3. Сірик Л. М. Сократівський метод та його модернізація в евристичній освіті США / Л. М. Сірик // Проблеми підготовки сучасного вчителя: збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. – Умань, 2011. – № 3. – С. 68–75.

4. Сірик Л. М. Поняття «педагогічна технологія» в американській та вітчизняній педагогіці / Л. М. Сірик // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології: наук. журнал. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2011. – № 4–5 (14–15). – С.107–115.

5. Сірик Л. М. Евристична навчальна технологія в сучасній американській педагогіці / Л. М. Сірик // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології: наук. журнал. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2011. – № 6–7 (16–17). – С. 131–137.

6. Сірик Л. М. Основні концепції евристичного навчання у сучасній американській педагогіці / Л. М. Сірик // Педагогіка та психологія : зб. наук. праць / [за заг. ред. акад. І. Ф. Прокопенка] ; чл.-кор. В. І. Лозової – Х. : Вид-во Віровець А. П. «Апостроф», 2012. – Вип.41. – С. 192–200.

7. Сірик Л. М. Евристична навчальна технологія в освітній практиці США, України та Росії / Л. М. Сірик // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : наук. журнал. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2011. – № 8 (18). – С. 121–132.

8. Сірик Л. М. Розробка евристичних технологій навчання в американській педагогіці / Л. М. Сірик // Збірник тез доповідей: Освіта в інформаційному суспільстві: філософські, психологічні та педагогічні аспекти: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м. Суми, 27–28 жовтня 2010 р.). – Суми : Університетська книга, 2010. – С. 120–121.

9. Сірик Л. М. Евристичні технології навчання в американській педагогіці / Л. М. Сірик // Збірник тез доповідей: Соціалізація особистості: культура, освітня політика, технології формування: матеріали міжнародної науково-практичної конференції молодих учених і студентів (Суми, 20–21 квітня 2011 р.). – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2011. – С. 266–267.

10. Сірик Л. М. Організація пізнавально-творчої діяльності студентів: досвід американської вищої школи / Л. М. Сірик // Збірник тез доповідей: Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи. Програма IV Міжнародної науково-практичної конференції. – Хмельницький : ХНУ, 2011. – С. 58–59.

АНОТАЦІЇ

Сірик Л. М. Концепції і технології евристичного навчання в сучасній педагогічній науці США. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.0 – загальна педагогіка та історія педагогіки. – Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка. – Суми, 2012.

З'ясовано концептуальні основи, етапи розвитку евристичного навчання в американській педагогіці. Виокремлено сутнісні характеристики технологій евристичного навчання – складної нелінійної системи з пріоритетами пізнавально-творчої самостійної діяльності, стратегічна мета якої – створення особистісно значимого освітнього продукту.

Виявлено джерельні першооснови концептуальних ідей і технологій евристичного навчання, серед яких – теоретичні засади гуманістичної і креативної педагогіки, теорія і практика творчої самореалізації особистості, сократівські і сучасні ідеї діалогової взаємодії у навчанні. Обґрунтовано положення, що у процесі розвитку евристичних технологій вони збагачувались такими важливими складовими як спрямованість на самостійну творчість у навчанні, нові принципи, форми, методи і механізми пізнавально-творчої діяльності. Узагальнено американський досвід застосування технологій евристичного навчання у вищій освіті США. Проведено порівняльний аналіз концептуальних основ і технологій евристичного навчання у США, Росії та в Україні. Схарактеризовано організаційно-дидактичні можливості творчого застосування американського досвіду використання евристичних технологій для оптимізації навчального процесу, організаційно-педагогічного вдосконалення інноваційних технологій в сучасних вищих навчальних закладах України.

Ключові слова: концепції і технології, евристична технологія навчання, педагогічна наука США, творча самореалізація, освітній продукт, інноваційні технології.

Сырык Л. Н. Концепции и технологии эвристического обучения в современной педагогической науке США. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание научной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 – общая педагогика и история педагогики. – Сумской государственной педагогический университет имени А. С. Макаренко. – Сумы, 2012.

Выяснены сущность и концептуальные характеристики эвристического обучения. На основе исследований американских и украинских ученых установлено, что эвристическое обучение в теоретико-методологическом аспекте представляет целостную, нелинейную систему учебной деятельности, основная стратегия которой направлена на самореализацию познавательно-творческого потенциала личности. Определены и проанализированы этапы развития идей и технологий эвристического обучения в американской педагогике. Первый этап – 60-70 годы XX века: освоение и совершенствование позитивных сторон сократовского диалога в американской педагогической науке и превращение его на теоретическом и практическом уровнях в диалогическое взаимодействие субъектов обучения как основной особенности американского образования. Второй этап – 70-80 годы XX века: применение в учебной деятельности концепций А. Маслоу, К. Роджерса о содержании и условиях творческой самореализации личности как ведущей цели современного

образования. Теория самореализации стала одной из ведущих методологических составляющих эвристического обучения.

Третий этап – 90-е годы XX века – начало XXI века : модернизация эвристического обучения, как и других инновационных технологий, путем интеграции с компьютерными средствами обучения, совершенствование структуры, отдельных механизмов и методов эвристического образования.

В работе определены составляющие концептуального базиса эвристического обучения, среди которых рассматриваются такие, как принципы и методы гуманистической психологии и педагогики, теория и практика творческой самореализации личности, сократовские и современные идеи диалогического взаимодействия в обучении, педагогика фасилитации. Выявлен основной результат стратегия эвристической технологии – создание субъектами обучения личностно значимого образовательного продукта (внешнего и внутреннего) как удовлетворение объективной потребности индивидуума в познавательно- творческой самореализации.

Выяснено, что в процессе развития эвристической технологии она обогащались такими важными составляющими, как обеспечение самостоятельности и самореализации познавательно-творческих способностей и умений личности, овладение механизмами творческой деятельности, гуманизация и демократизация отношений субъектов образования.

Обобщено американский опыт применения технологий эвристического обучения в высшей школе США. В практике американского образования осваиваются разные механизмы и методы (способы) эвристической технологии: а) углубленный анализ поставленной учебной проблемы перед тем, как переходить к ее решению; б) работа по технологическим (концептуальным) картам, которые вмещает базы данных с набором учебных целей, критериев оценки достижений, форм, методов, способов, средств обучения, выбор студентами необходимого минимума предложенных методов, средств, содержания познавательной деятельности; в) овладение новым материалом с помощью постановки студентами (учениками) серии проблемных вопросов: такой способ требует постоянной практики обучения умениям ставить познавательные вопросы к разным учебным объектам; г) применение разных видов проектной деятельности (текущие, итоговые, монопредметные, межпредметные, игровые, исследовательские и другие), в США проект – наиболее распространенный вид эвристического обучения; интерактивное диалогическое взаимодействие преподавателей и студентов в решении познавательно-эвристических и исследовательских задач.

Осуществлен сравнительный анализ концептуальных основ и технологий эвристического обучения в США, России и в Украине. Определены организационно-дидактические возможности использования положительного опыта США в теоретических разработках и технологических моделях обучения, которые могут положительно повлиять на дидактическую составляющую модернизации современного украинского образования.

Выявлены существенные проблемы внедрения в отечественной высшей школе технологий эвристического обучения, которые связаны с

несовершенством организационно-педагогических основ учебного процесса в университетах: перегрузкой преподавателей и студентов аудиторной работой, отсутствием условий для проведения индивидуально-групповых занятий с использованием эвристических форм и методов диалогического взаимодействия. Определены возможные способы решения этих проблем с учетом зарубежного, в частности, американского опыта.

Ключевые слова: концепции и технологии, эвристическая технология обучения, педагогическая наука США, творческая самореализация, образовательный продукт, инновационные технологии.

Siryk L. N. Conceptions and technologies of the heuristic learning in modern pedagogical science of the USA. – Manuscript.

Thesis for the Degree of the Candidate of Pedagogical Sciences in Specialty 13.00.01 – General Pedagogic and History of Pedagogic. – Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko, Sumy, 2012.

In American pedagogy Conceptual bases, stages of heuristic learning development in American pedagogy are researched. Essential characteristics of heuristic learning as a complex nonlinear system with priorities of cognitive-creative independent activity, a strategic goal of which is creation of a meaningful for a personality educational product are found out.

Fundamental principles of conceptual ideas and heuristic learning technologies such as theoretical backgrounds of humanistic and creative pedagogy, theory and practice of personality's self-realization, Socratic and modern ideas of dialogical interaction in learning are identified. It is stated that in the process of heuristic technologies development they were being enriched by such main components as independent creativity directions in learning, new principles, forms, methods and mechanisms of student's cognitive creative activity. American experience of using heuristic technologies in higher education of the USA is summarized.

Comparative analysis of conceptual bases and heuristic learning technologies of the USA, Russia and Ukraine is carried out. Organizational and didactic opportunities of creative application of American experience of heuristic technologies for the optimization of a learning process, organizational and pedagogic improvement of innovative technologies in modern higher educational establishments of Ukraine are determined.

Key words: conceptions and technologies, heuristic technology of learning, pedagogical science of the USA, creative self-realization, educational product, innovative technologies.

Підписано до друку 18.05.2012. Формат 60x90/16. Гарн. New Times.
Друк ризогр. Папір офсет. Умовн. друк. арк. 0,9.
Тираж 100 прим.

Надруковано в редакційно-видавничому відділі
СумДПУ імені А.С. Макаренка

40002, м. Суми, вул. Роменська, 87